

часи постання і розбудови Української держави, яка б, як громадянське суспільство, розвивалася на благо всього українського народу.

Відтак Хартія не має характеру вузькоконфесійного документу, а спрямована на досягнення суспільного миру та гармонії, пропагує пошук шляхів вирішення спірних питань як між мусульманськими об'єднаннями України, так і у відносинах мусульманської спільноти з іншими віросповіданнями, у системі державно-церковних відносин.

Відзначимо також актуальність прийняття подібного документу саме зараз, коли тисячі мусульман Криму і Донбасу стали вимушеними переселенцями й опинилися в незвичних для них, та й всього українського соціуму, умовах внутрішньої еміграції, а значна частина мирних жителів ісламського віросповідання – навіть жертвами окупаційних режимів у Криму та на Донбасі.

Тому Відділення релігієзнавства всіляко підтримує ініціативу щодо написання й оприлюднення «Хартії мусульман України», схвалює конструктивізм, спрямованість на діалог та проукраїнську зорієнтованість документу і закликає всі ісламські інституції нашої країни, попри певну, об'єктивно сформовану відокремленість й віддистанційованість їх між собою, долучитися до її доопрацювання, підписання і дотримання.

Відділення не сприймає Хартію як документ лише тієї однієї мусульманської спільноти, яка ініціює її прийняття. Хартія актуалізує важливі питання буття мусульманської умми в українському суспільстві загалом, розглядає проблеми її включення в український соціум і зокрема в контекст релігійного життя України на основі необхідного сприйняття толерантності міжконфесійних відносин, відвернення можливості того екстремізму й деструкції, який виявляється деякими мусульманськими спільнотами у закордонні.

То ж, враховуючи наявність в Україні декількох мусульманських спільнот, варто було б обговорити Хартію і прийняти її як спільну їх думку. Документ має не роз'єднувати мусульман країни, виступати чинником виокремлення якоїсь однієї з них, а поставати як думка кожного українського мусульманина.

Експертний висновок схвалений Вченою Радою Відділення релігієзнавства ІФ НАН України 23 листопада 2016 року.

5.4. Анатолій КОЛОДНИЙ. Міркування щодо природи постаті Ісуса Христа для часопису «Світогляд» з аналізом статті академіка Білецького О.І. «Некоторые замечания по поводу атеистической литературы последних дней (1960 год)».

Ці «Замечания» відомим академіком були написані десь в 1960 році за дорученням ЦК Компартії України. Чому писав їх саме він (бо ж то не за його фахом як філолога та ще й російською мовою), те мені невідомо. Виходячи з висновку О.Білецького, що авторами поширених в Україні атеїстичних видруків до 1960 року є неукраїнські вчені, цебто в масі своїй маємо тут перекладні атеїстичні праці (навіть брошура Є.Дулумана «Чи був Ісус Христос» спочатку була видрукувана в Москві після відходу його від православ'я), в ЦК партії прийшли до висновку, що в Україні мають бути зреалізовані чомусь в ідеологічній сфері тут зігноровані Постанови ЦК КПРС 1954 і 1960 років про завдання атеїстично-виховної роботи, зокрема і в сфері вивчення й дослідження окремих релігійних феноменів. В Україні лише з 1961-1962 років почалося відкриття в університетах кафедр наукового атеїзму, було налагоджено написання і видрук дещо примітивних за своїм змістом атеїстичних праць. Відтак «Замечания» академіка зпрацювали *до навпаки* від того, на що він (чи ЦК) певне сподівався.

З аналізу автури атеїстичних видруків Росії академіком видно, що вони писалися переважно особами *єврейської* національності (Едельман, Ленцман, Ранович, Шахнович, Едельштейн, Шнайдер, Шейман та ін.). Враховуючи останнє, праці, спрямовані на заперечення божественної сутності Ісуса Христа, не можна сприймати за атеїстичні. Тут могло спрацювати саме іудейське, конфесійне а не якесь атеїстичне бачення питання. Заперечуючи святість Нового Завіту, ці автори можливо відповідно до своїх віроповчальних

переконань чи віросповідної (явної чи прихованої) належності до іудаїзму відкидали християнську версію Ісуса Христа як Сина Божого, а відтак і його воскресіння, взагалі його буття на Землі. В їх працях Ісус Христос часто поставав не як реальна постать, а як збірний образ із міфів різних народів про «вмираючих і воскресаючих спасителів» - Адоніса, Мітру, Озіріса, Гора та ін.

Академік О. Білецький оцінює на наукову достовірність видрукувані в Росії праці Рожицина, Ярославського, Шахновича, інших. Сьогоднішньому читачеві ці автори невідомі, а відтак і аналіз їх праць, тим більше вузько тематично звуженими чомусь О.Білецьким переважно до питання про воскресіння Христа, на предмет науковості буде неактуальним. В Росії вже після 1960 року друкувалися праці більш вагомої аргументації, зокрема книга відомого історика релігії Й. Кривельова «Что знает наука об Иисусе Христе» (М., 1999) і раніше видрукувана книга М.М Клибанова «Иисус Христос – бог, человек, миф» (М., 1964). Цікавим був би критичний аналіз в часописі саме нових закордонних солідних монографій, а не порівняно давніх публікацій. Деякі з яких назву нижче.

Якщо рецензовані О.Білецьким праці були спрямовані на критику богословського бачення Ісуса Христа, взагалі ставили питання достовірності його буття, то опісля актуалізувалася концепція «історичного Ісуса», розгляд його як видатного діяча свого часу, обоженного вже після його смерті його учнями і послідовниками. Дехто пише про цю особу навіть як про організатора збройної боротьби євреїв з римлянами. Бо ж Ісус наголошує: «Не думайте, що я прийшов принести мир на землю. Не мир прийшов я принести на землю, а меч» (Мт 10:34). Ісус закликає до себе прийти «всіх втомлених і обтяжених». Тут слухними виявилися наступні розмірковування А.Барбюса: «Коли доводиться, що Ісус міфічний як Христос, то цим ще не доводиться, що він міфічний як Ісус. Теза неісторичності може бути допущена, за винятком факту особистої реальності Ісуса. Я думаю, що в дійсності хтось пройшов, якийсь маловідомий єврейський пророк, який проповідував і був розп'ятий ... Такі сенсаційні події, як вигнання торговців із храму і процес над Ісусом, не можна вважати чистою вигадкою. Особа Євангелій дійсно людська, і ні в якій мірі не божественна. Коли появився Ісус, то ще не існував Христос, коли ж появився Христос, то уже на світі давно не існувало Ісуса. Ісус Христос ніколи не існував» (слово «Христос» в перекладі означає Спаситель).

Цікавим є те, що навіть воскресіння Ісуса Христа не у всіх Євангеліях подається як якесь чудо і як явний факт. Так, в Євангеліях апостолів Матвія (розд.27-28) та Івана (розділ 20) йде мова про підкуп сторожі, перенесення тіла і поширення вістки про воскресіння Ісуса, бо ж гріб його був пустим. Прочитую тут свідчення з Євангелія від Матвія. До намісника Римської імперії Пілата приходять первосвященики і фарисеї й говорять йому: «Пригадали ми, пане, що обманець той (це б то Ісус Христос – А.К.), як живий ще був, сказав: «По трьох днях я воскресну». Звели ж гроб його стерегти, щоб учні його не прийшли та й не вкрали його і не сказали народові: «Він із мертвих воскрес». І буде останній обман гіршим за перший (що він нібито Цар Іудейський – А.К.)». Відказав їм Пілат: «Сторожу ж маєте, ідіть і забезпечте її». І вони відійшли і, запечатавши каменем, біля гробу сторожу поставили (Мт 27:63-65). В наступному розділі цього ж Євангелія вже читаємо: «Коли ж вони йшли (Марія Магдалина та інша Марія, які виявили гріб пустим - А.К.), дехто із сторожі до міста прийшли та й первосвященикам розповіли все, що сталося... І, зібравшись зі сторожею, вони врадили раду, і дали сторожі чимало срібняків і сказали розповідати: «Його учні вночі прийшли і вкрали його, коли ми спали». Як почує правитель про це, то його ми переконаємо, і він не буде вас турбувати». І взяли вони гроші й зробили, як було навчено їх. І рознеслася про це чутка поміж юдеями й тримається аж до сьогодні» (Мт 28:11-15). В Євангелії від Івана також є слова: «Взяли Господа з гробу і не знаємо, де поклали його» (Ів. 20: 2, 13). Цю версію «перенесення» не знаходимо в Євангеліях від Луки й Марка, але ж вони не були апостолами, як Матвій та Іван, і описували євангельські події не як свідки їх, а з оповідей про них когось іншого. Про те, що Ісус після його викрадення залишився ще діяльною особою, свідчать зокрема оповіді про його перебування в Індії (Див.: Х.Керстен. Иисус жил в Индии. – М., 2007). Їх поширювали відомі всім історики Реріхи. Японські християни вірять в те, що Ісус

добрався навіть на їхні острови, помер у віці 106 років і похований в селищі Шінгомурі. Тут показують його могилу, розповідають про життя Ісуса на японських теренах.

Нам імпонує більше історична концепція природи образу Ісуса Христа. Ким міг бути Ісус як історична особа? Автор другого століття Цельс в своїй книзі «Правдиве слово» називає Ісуса «вождем бунту». Ісус багато в чому нагадує протестного «вчителя праведності» громади Кумрану, сліди про яку на березі Мертвого моря знайшли лише в 1947 році. Цього «вчителя» величали також «Христос» (спаситель). Академіку А.Білецькому невідомими були рукописи Кумрану. Певне іншим було б тоді у нього бачення Спасителя.

Характерним є те, що народ, щодо якого Ісус прагнув постати як його *Спаситель*, не прийняв його, навіть розп'яв. В Новому Завіті Ісус постає насамперед як діяч пасивної форми протесту євреїв проти Римських колонізаторів. В цьому він чимось нагадує діяльність в Індії Махатми Ганді. Характерним є те, що вчення Ісуса сприйняли лише ті євреї, які перебували в діаспорі. Християнство, як нове віровчення, сформувалося саме серед них. Своєму постанню як світової релігії воно має завдячувати діяльності на позаєврейських теренах апостола Павла, який не належав до тих відомих 12 апостолів і особисто не знався з Ісусом Христом. Характерно, що в Новому Завіті можна знайти багато свідчень того, що Ісус сприймав себе за звичайну людину – «сина людського». В 1-му Посланні до Тимофія читаємо: «Один бо є Бог, і один Посередник між Богом і людьми, людина Ісус Христос» (1Тим. 2:5). Євангелія від Луки словами самого Ісуса Христа засвідчує, що він – не Бог: «Один знатний запитав Ісуса; «Учителю благий, що мені робити, щоб успадкувати життя вічне?». Ісус озвався до нього: «Чому мене звеш благим? Ніхто не благий, хіба один Бог» (Лк 18: 18-19). Відтак Ісус з його ж слів-оцінок – не Бог.

Коли почалося освоєння Космосу, то з'явилася, особливо обстоювана білоруським дослідником В. Зайцевим, космічна концепція Ісуса Христа – Христа як прибульця з Космосу. Аргументи на користь цієї концепції: нерухома Віфлеємська зірка = космічний корабель, Ісус з апостолами = прибульці з інших планет, німби на їх головах = скафандри, поведження Ісуса з Марією не як з матір'ю та ін. Особливо багато аргументів на користь бачення Ісуса як прибульця дає Євангелія від Івана: «Бо ж я прийшов з небес» (Ів.6:38); «І сказав їм Ісус: ще не довго бути мені з вами. Піду до того, хто послав мене... Ви будете шукати мене – і не знайдете, а туди, де я буду, ви прибути не можете. Тоді говорили юдеї між собою: «Куди це він хоче йти, що не знайдемо його» (7:33-35); «Куди я відійду, неспроможні ви прийти... Ви –здолу, я –згори. Ви з цього світу, я – не з цього світу (8: 21-23) та ін. В Євангелії від Марка Ісус повчає, що «Царство небесне не царство тіней» (12:27). На деяких іконах Ісуса Христа вміщують в об'єкт, який своєю формою нагадує ракету. Космічну версію Ісуса Христа обстоює книга Едвіга Ерзуняна «Загадки воскресення Іисуса Христа. Инопланетяне в Библии» (Ростов-на-Дону, 2006).

Вважаю, що питання буття Ісуса Христа, його воскресіння має бути сферою скоріше богословської науки, бо ж будь-яка відповідь на них – богословська, історична, міфологічна, космічна - не змінює сутність і зміст його вчення. Ісуса Христа можна розглядати насамперед як мислителя, основоположника нової концепції моралі, яка вже, як на сьогодні, полонила третину людства. Саме ця морально-етична концепція заслуговує не лише на ґрунтовне вивчення, а й на практичну реалізацію. Однак тут варто наголосити на тому, що, говорячи про християнську мораль, її часто ототожнюють із іудейською, а це - Заповіді Мойсея. Але ж сам Ісус застерігав від такого ототожнення, наголошуючи, що він прийшов не заперечити Закон, а по-новому його прочитати. І ось тут варто було б поміркувати над дев'ятьма принципами саме християнської моралі, які йменують Заповідями Блаженства. Коротко вони подаються в Євангелії від Матвія в 5 розділі. Ці заповіді неоднозначні для їх сприйняття і часто докорінно відмінні від Десяти заповідей Мойсея, які писалися саме для євреїв. Так, єпископ Діонізій Ляхович з УГКЦ дещо абсолютизує заклик з євангельських заповідей «любити ворога свого» (Мт 5:44). А як тоді нам бути з російськими фашистами, та й із самим владикою, який, за логікою його міркувань, любить Путіна? Мені, автору статті, прийшлося просити Патріарха Філарета в одній із своїх проповідей і в його виступах по радіо дати своє бачення змісту заповіді «любити ворога» та й інших Заповідей блаженства,

бо ж деякі з них я, наприклад, сприйняти не можу. Я не приймаю повчання Ісуса, що моїми ворогами є домашні мої, що я недостойний його із-за любові до батька і матері моєї (Мт 10:36-37). Не приймаю також його пораду «любіть ворогів своїх, благословляйте тих, хто вас проклинає, творить добро тим, хто ненавидить вас» (Мт 5:44). Московія – це віковий ворог українців, фашист-колонізатор. Як можна такого ворога любити?

Тепер щодо доцільності чи недоцільності видруку «Замечаний» О.Білецького.

Якщо редакція часопису «Світогляд» переслідує мету просто ознайомити читача з тим, як російські (саме російські) автори-атеїсти (їх фахова діяльність з рукопису невідома) поверхово, «невежественно», компілятивно, тенденційно розглядали питання релігійного життя, то тоді можна видрукувати ці «Замечания» з відповідним своїм коментарем до них, а якщо редація хоче дати інформативно дещо нове з тих питань, до яких звертається академік, то тут він вже - не сьогоднішній день релігієзнавчої і богословської науки. Про Ісуса Христа видрукувано (правда, більше не в Україні, а в Росії - перекладних) низку фундаментальних праць, зокрема і з питання його воскресіння. Це: двохтомник екс-папи Бенедикта XVI про Ісуса Христа, праця кардинала Вальтера Каспера «Ісус Христос» (К., 2002), Б.Пилата «От Иисуса к мессии» (М., 2008) та «Иисус, евреи и раннее христианство» (Спб, 2006), Х.Керстена «Иисус жил в Индии» (М., 2007), Дж.Кеннеди «Что было бы если Иисус не родился?» (Одесса, 2009). Г.Ястребова «Кем был Иисус из Назарета (К., 2008), О.Меня «Сын человеческий» (М., 2002), Дж. Данн. «Новий взгляд на Иисуса. Что упустил поиск исторического Иисуса» (М., 2009), М.Вальторта. Чоловік. Слово про Ісуса Христа.» (Львів, 1999) та багато інших.

Означеними в рецензії О.Білецького темами в Україні нині цікавиться доктор філософських наук Павло Павленко. В Білій Церкві видрукувані його монографії «Ісус Христос – постать історії» (2002) та «Платон і християнство» (2001). Цікавою є книга доцента Могилянки Сергія Головащенко «Дослідження та викладання Біблії» (К., 2015).